

ЗМІНА НАЗВ ВУЛИЦЬ У СУМАХ ПІД ЧАС НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941-1943)

Зміни у топоніміці дуже часто можуть розглядатися як один з компонентів ідеологічної боротьби. Цікаво простежити такі зміни у Сумах у період німецької окупації.

Після того, як Суми були захоплені німецькими військами у жовтні 1941 р., окупаційна адміністрація прийняла рішення змінити існуючі назви великої кількості сумських вулиць. Це було досить логічним, тому що на той час величезна частина їх була названа на честь комуністичних лідерів - ідеологічних противників нацистів, а також подій та символів Жовтневої революції 1917 р. та Громадянської війни. Таким чином, згідно з наказом коменданта м.Суми, що був опублікований 26 жовтня 1941 р. у газеті “*Сумський вісник*”, всі радянські назви вулиць ставали недійсними, натомість знову поверталися старі, дорадянські. Але крім того три вулиці отримували абсолютно нові назви: Червона площа (сучасна Покровська площа) перейменовувалася на честь Адольфа Гітлера; вулиця ім. Леніна (сучасна вул. Соборна) ставала вулицею ім. фон Рейхенау; вулиця ім. Фрунзе (сучасна вул. Воскресенська) - вулицею ім. фон Обстфельдера¹.

Суми отримали топоніми присвячені вождеві нацистів та двом визначним генералам Вермахту. Місто належало до військової зони України, тому не дивно, що представники німецької військової адміністрації обрали імена саме цих постатей, щоб використати їх для назви вулиць.

Адольф Гітлер був фюрером та рейхсканцлером Німеччини, а також головнокомандуючим її збройними силами. У його руках був зосереджений контроль над усіма сферами життя у Третьому Рейху. Генерали фон Рейхенау та фон Обстфельдер користувалися великим авторитетом у німецькій армії. Вони обидва брали участь у Першій світовій війні та у військових кампаніях у Польщі та Франції. У 1941 р. їхні війська успішно діяли проти Червоної армії на території України.

Генерал-фельдмаршал Вальтер фон Рейхенау командував 6-ю армією. На початку грудня 1941 р. його було призначено на пост командуючого групою армій “*Південь*”, що також є свідченням про визнання його заслуг та компетентності у військових питаннях.

Крім іншого, він був відомий своїм нещадним відношенням до радянських військовополонених та цивільного населення².

Що стосується генерала піхоти Ганса фон Обстфельдера, то він очолював 29-й армійський корпус. Наприкінці липня 1941 р. він був відзначений Лицарським хрестом залізного хреста, що був однією з найвищих німецьких нагород³. Без сумніву, кожен з них був активним прихильником націонал-соціалістичної ідеології. Вони були дійсно поважними людьми серед генералітету. Але перейменування вулиць на їхню честь було дещо політично недоцільним.

Своє особисте бачення майбутнього устрою на захоплених радянських територіях, Гітлер виразив у фразі, що була сказана у вересні 1941 р.: *“Виникне інший світ, в якому росіянам [Під “росіянами” тут розуміються східні слов’яни взагалі - В.К.] буде дозволено жити, як їм завгодно. Але за однієї умови: панами будемо ми. У випадку заколоту нам достатньо буде скинути пару бомб на їхні міста, і справу зроблено”*⁴.

Рейхсляйтер Альфред Розенберг, який керував Зовнішньополітичним управлінням НСДАП (у липні 1941 р. Гітлер призначив його рейхсміністром східних окупованих територій) ще у своєму меморандумі від 2 квітня 1941 р. зазначав: *“Київ був головним центром держави варягів, які належать до норманів... Його національне життя... було засноване на досить міцній традиції.*

*Політичним завданням у цьому районі буде утвердження власного національного життя до можливого створення політичної формації, яка б мала на меті... постійно протистояти Москві й оберігати великонімецький життєвий простір на Сході...”*⁵.

Бачимо, що нацистське керівництво передбачало надання певних поступок окупованому населенню і, зокрема, врахування національних особливостей і прагнень українців, звичайно, використовуючи їх у своїх інтересах.

Незважаючи на суперечності між Розенбергом та іншими представниками оточення Гітлера, які скептично ставилися до вищезгаданих ідей, у 1941 р. після захоплення України тут відбувається співпраця німецьких окупаційних адміністрацій з колами національно свідомих українців з метою встановлення режиму, який би підтримувався місцевим населенням, що було характерним і для Сум.

Необхідною умовою цього було позиціонування німців як визволителів українського народу з *“більшовистського ярма”*, чим активно і займалася нацистська пропаганда.

Водночас на цьому тлі швидко заміна типово радянських назв на типово німецькі могла викликати у жителів Сум певне відчуття заміни однієї окупації на іншу. До того ж треба сказати, що нові німецькі імена різали слух українців, а той факт, що вулиці були названі на честь осіб, які на той час були живими, міг бути дратуючим навіть для лояльних до німців людей.

Отже, через майже два місяці заради створення атмосфери порозуміння з населенням комендатурою міста Суми було визнано більш корисним знову перейменувати три вищезгаданих об’єкти. Очевидно, певним чином на дане рішення вплинула активна позиція місцевої української націоналістичної групи.

11 грудня 1941 р. площа Адольфа Гітлера отримала назву Української площі, яка підкреслювала національну характеристику міста та підігрівала національні почуття мешканців Сум. Вулиця фон Рейхенау стала Миколаївською, що пов’язано з колишнім знаходженням на ній церкви св. Миколая, яка була знищена комуністами у 1930-х роках. А вулицю фон Обстфельдер перейменували на Церковну, оскільки там була Воскресенська церква⁶.

Усі ці топоніми мали місцеве українське коріння і були зручними та зрозумілими для жителів міста. Незважаючи на подальший перебіг подій, вони залишалися незмінними до приходу Червоної армії 2 вересня 1943 р, після чого негайно були повернені назад усі радянські назви.

Звичайно фактор, що тут був розглянутий, не мав і частки того впливу на свідомість і настрої людей, який справляли жахливі нестатки, остарбайтерська програма та незникаючий страх німецької чи радянської розправи, але він є показовим у культурній та ідеологічній сферах життя в окупованому місті.

¹Сумський вісник. - 1941. - 26 жовтня.

²Советская историческая энциклопедия / Гл.ред. Е.М.Жуков. - Т.11. Пергам-Ренувен. - М.: “Советская энциклопедия”, 1968. - С. 998.

³Хронос. Библиографический справочник [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.hrono.ru/biograf/bio_o/obstfeild.html

⁴Пикер Генри. Застольные разговоры Гитлера [Електронний ресурс]. - С.12. - Режим доступу: http://bookz.ru/authors/genri-piker/zastol_n_286.html

⁵Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. - Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. - С. 495-496.

⁶Сумський вісник. - 1941. - 11 грудня.